

Odnos sestre Amadeje Pavlović, poglavarice Hrvatske provincije Družbe Milosrdnih sestara svetoga Križa, prema komunističkim vlastima u Jugoslaviji

IVAN ARMANDA

Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, Republika Hrvatska

U članku se na temelju izvornog arhivskog gradiva prikazuje odnos s. Amadeje Pavlović (1895.–1971.), poglavarice Hrvatske provincije Milosrdnih sestara svetoga Križa, prema komunističkim vlastima u Jugoslaviji. Budući da su lik i djelo s. Amadeje Pavlović uglavnom nepoznati široj javnosti, ukratko se iznose njezini biografski podaci, pri čemu se najviše pozornosti posvećuje njezinoj službi provincijalne poglavarice (1943.–1955.). Nakon toga se kritički analiziraju njezini postupci i stavovi u odnosu prema komunističkim vlastima s naglaskom na borbi s. Amadeje protiv oduzimanja sestrama zakonito stečene imovine i protiv zabrane nošenja redovničkog odijela onim sestrama koje su bile zaposlene u državnim službama. Zbog svoje specifičnosti posebno je istaknut primjer neljudskog postupka prema redovnicama u niškoj bolnici, a na kraju su ukratko spomenuti i neki drugi, manji problemi s kojima se s. Amadeja suočavala.

Ključne riječi: S. Amadeja Pavlović, provincijalna poglavarica, oduzimanje imovine, nošenje redovničkog odijela.

Uvod

Uspostavom komunističke Jugoslavije za Katoličku crkvu koja se nalazila na području nove države nastupila su teška vremena. Nakon Drugoga svjetskoga rata, koji nikoga nije štedio, nastupila je borba za opstanak koja se odvijala iza "željezne zavjese". U toj neravnopravnoj borbi mnogi biskupi, svećenici, redovnici, redovnice i obični vjernici bili su zatvarani, proganjani, a nerijetki su izgubili živote. Sestra Amadeja Pavlović, kao poglavarica Hrvatske provincije Družbe Milosrdnih sestara svetoga Križa sa sjedištem u Đakovu, također je bila primorana grčevito se boriti s komunističkim vlastima kako bi osigurala opstanak svojim sestrama. U ovom ću članku, na temelju izvora koji se uglavnom nalaze u Arhivu Družbe Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu, prikazati njezin odnos prema komunističkim vlastima, koji se najbolje može opisati riječju borba. Sestra Amadeja morala se boriti s komunističkim vlastima kako bi spriječila oduzimanje sestrama zakonito stečene imovine, ali i kako

bi spriječila pokušaje vlasti da zabrane nošenje redovničkoga odijela sestrama koje su bile zaposlene u državnim službama. U pogledu potonjeg posebno teško iskustvo proživjele su sestre koje su radile u niškoj bolnici, zbog čega sam odlučio posebno se osvrnuti na njih. Na kraju sam iznio još nekoliko problema s kojima su se sestre, na čelu sa svojom provincijalnom poglavaricom, morale suočiti. No, kako su lik i djelovanje s. Amadeje Pavlović poprilično nepoznati našoj široj javnosti, na početku rada donio sam kratki prikaz njezina života.

Kratki životopis s. Amadeje Pavlović¹

Karolina Pavlović rođena je 28. siječnja 1895. u Petrovaradinu, gdje je puzala šest razreda pučke škole, a sedmi i osmi razred pohađala je u Novom Sadu. Završivši trgovačku školu, dvije je godine provela u roditeljskom domu čekajući posao, a potom je radila kod kotarske oblasti u Zemunu. Osjetivši duhovni poziv, 4. studenoga 1922. došla je u Đakovo i ušla u samostan Družbe Milosrdnih sestara svetoga Križa Trećega franjevačkoga reda. Ulaskom u novicijat 12. kolovoza 1925. dobila je redovničko ime s. Marija Amadeja. Nakon ulaska u samostan završila je učiteljsku školu, a 1929./30. i Višu pedagošku akademiju u Zagrebu. Nakon polaganja prvih redovničkih zavjeta 15. kolovoza 1926., radila je do 1930. kao učiteljica u Državnoj pučkoj školi u Đakovu, a od 1930. do 1941. predavala je hrvatski jezik, zemljopis i povijest u građanskoj školi koju su sestre sv. Križa držale u Đakovu. Doživotne redovničke zavjete položila je 15. kolovoza 1932. u Đakovu. Već 1937. s. Amadeja je ušla u sastav provincijalnoga Vijeća, a 1940. imenovana je zamjenicom provincijalne poglavarice. Tada je na svoja leđa preuzela veliki dio tereta u upravljanju Provincijom, jer je provincijalna poglavarica bila ozbiljno bolesna. Sudjelujući tako u upravi Provincijom, s. Amadeja se, makar i nesvjesno, pripremala za službu provincijalne poglavarice koju će preuzeti 1943. i obavljati je do 1955. godine. Doba je to ratnih i poratnih previranja u kojima su se dogodile velike društveno-političke promjene, precrtane su granice na zemljopisnim kartama, a naša se zemlja nakon krvavoga rata našla iza željezne zavjese, u novonastaloj državnoj tvorevini koju mnogi nazivaju tamnicom naroda.

U teškim danima Drugoga svjetskog rata dio sestara kojima je s. Amadeja bila na čelu našao se na prvim crtama bojišnice, druge su gladovale, treće su bile prisiljene napustiti svoje samostane, a četvrte su pod svoj krov primale izgnane sestre i civile. U mjestima i gradovima u kojima su sestre živjele i radile

¹ Više podataka o životu s. Amadeje Pavlović vidi u *In memoriam: majka Amadeja Pavlović*, Đakovo 1971.; "Sjećanja na majku Amadeju Pavlović – uz 30. godišnjicu njezine smrti", *U znaku križa* (dalje: *UZK*), 22/2001., br. 3, 17.-18.; *UZK*, 30/2009., br. 2 – čitav broj posvećen s. Amadeji povodom svečanosti proglašenja pravednicom među narodima; Kasilda VIDOVIĆ, "Majke nikada ne umiru. Uz 20. obljetnicu smrti majke Amadeje", *UZK*, 12/1991., br. 4, 24.-26; ISTA, "Pavlović, Amadeja", *Hrvatski franjevački biografski leksikon*, Zagreb 2010., 436.; "Zahvalno sjećanje na majku Amadeju Pavlović. Prigodom 25. godišnjice smrti", *UZK*, 17/1996., br. 3-4, 33.-37.

smjenjivale su se ideologije i vlasti, svaka provodeći svoju diktaturu i nemilosrdno se obrušavajući na sve one koji su im se protivili. Blokada prometnica i prekid svih veza s pojedinim gradovima stvarali su dodatne teškoće jer provincijalna poglavarica ne samo da nije mogla obavljati kanonsku vizitaciju pojedinih sestarskih zajednica, nego nije mogla čak ni pismeno komunicirati s njima, pa stoga često mjesecima nije znala što se s tim zajednicama događa ni jesu li dotične sestre uopće žive ili ih je ratni vihor stajao života.

Unatoč svim opasnostima i nepogodnostima s. Amadeja maksimalno se trudila i nesebično žrtvovala za dobro svojih sestara, o čemu dovoljno svjedoči činjenica da je 1944. putovala u otvorenom vojnom zrakoplovu kako bi posjetila sestre koje su radile u bolnici u Gospiću. No, žrtvovala se i za brojne druge koji su bili u potrebi. Spomenimo samo činjenicu da je pod lažnim imenom skrivala u samostanu židovsku djevojčicu Zdenku Bienenstock koja je zbog rasističke mržnje izgubila obitelj. Izlažući tako neposrednoj opasnosti sebe i ostale sestre, uspjela je spasiti djevojčicu koja je od lipnja 1941. do svibnja 1945. živjela kod sestara u Đakovu, a poslije je otišla u inozemstvo. U travnju 2008. ona je uputila molbu Yad Vashemu da se s. Amadeji Pavlović dodijeli titula pravednice među narodima, što se dogodilo 2009. godine.

Sestra Amadeja razvila je i plodnu prijateljsku suradnju sa zagrebačkim nadbiskupom Alojzijem Stepincom, koji je nakon Drugoga svjetskog rata, zbog novonastalih (ne)prilika u komunističkoj Jugoslaviji, rado podržao i blagoslovio Amadejinu ideju da se sestre posvete apostolatu po župama.

Po isteku službe provincijalne poglavarice s. Amadeja Pavlović obavljala je od 1955. do 1959. službu kućne poglavarice u samostanu na Sušaku, a potom je preuzela brigu za kandidatice u samostanu na Vrhovcu, koje su pohađale razne škole u Zagrebu. Godine 1966. vratila se u provincijalnu kuću u Đakovu, odakle je 1971. privremeno otišla na Sušak. Tamo je iznenada preminula 26. studenoga 1971., nakon čega su njezini posmrtni ostaci preneseni u Đakovo i pokopani u sestarskom grobu na đakovačkom groblju.

Borba protiv oduzimanja imovine

Nakon Drugoga svjetskog rata komunističke vlasti donijele su zakone prema kojima se provodilo podruštvovljivanje privatnoga vlasništva, što je posebno pogodilo Katoličku crkvu kao jednoga od najvećih privatnih posjednika. Napeti odnosi koji su vladali između Crkve i komunističkih vlasti dodatno su otežavali situaciju, a njihove korijene treba tražiti u činjenici da je komunistička ateistička ideologija sama po sebi Crkvi bila neprihvatljiva, ali je i Crkva kao vjerska zajednica bila neprihvatljiva komunističkim vlastima. Jaz između Crkve i komunističke vlasti produbilo je optuživanje Crkve za navodnu suradnju s ustaškim režimom i okupatorima, kao i činjenica da su partizani u ratnim godinama skrivili smrt više crkvenih službenika, dok su druge verbalno ili fizički napadali i zlostavljali. To stanje nije se promijenilo ni nakon rata, nego su vlasti nastavile zatvarati, progoniti i ubijati svećenike, redovnike i redovnice. Unatoč

tome Katolička crkva, preživjevši rat, nastavila je svoje poslanje i postala jedina dobro organizirana institucija koja se nije bojala oponirati komunističkim vlastima otvoreno ih kritizirajući. Napetu situaciju vlasti su dodatno pogoršale korjenito provodeći agrarnu reformu, pljenidbu, izvlaštenje i nacionalizaciju crkvene imovine.² Potonji problemi pogodili su sve dijeceze i redovničke zajednice u Hrvatskoj, uključujući i sestre sv. Križa.

Još u godinama Drugoga svjetskoga rata s. Amadeja Pavlović snažno se borila protiv oduzimanja pojedinih samostana i kuća, a od 1946. osobito posjeda Josipovac kod Đakova, od čega su sestre živjele. Dolaskom komunista na vlast stanje se u tom pogledu nije nimalo popravilo. Dapače, čim su sredinom 1945. ušli u Đakovo, partizani su sestarski konvikt, građansku školu i provincijalni samostan pretvorili u bolnicu u kojoj je neko vrijeme bilo smješteno preko tisuću ranjenika.³ Do konca kolovoza te godine s. Amadeja bila je prisiljena prepustiti novim vlastodršcima tri zgrade u Đakovu koje su pripadale sestrama. Osim toga morala je braniti sestarske posjede koji su, na temelju Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji, imali pripasti državi. Dva dana prije donošenja toga Zakona svojim dopisom od 21. kolovoza 1945. najprije je objasnila vlastima da je Družba “kupila u vremenu od g. 1914. do g. 1937. oko 130 jutara zemlje, od čega oko 110 jutara u p. o. Budrovac, oko 10 jutara u p. o. Đakovo (što čini jedinstveni posjed sa zemljom u p. o. Budrovci) i konačno oko 7 jutara u p. o. Trnava, sve kotar Đakovo”.⁴ U nastavku je naglasila da navedene nekretnine Družba nije stekla “putem darovanja ili tome slično, nego je to faktično imovina i zarada pojedinih članica”.⁵ Posjedi sestrama služe kako bi se s njih osigurali prihodi za njihovo uzdržavanje, premda ti prihodi nisu dostatni, pa se ostatak živežnih namirnica mora kupovati. Što se tiče obrađivanja posjeda, s. Amadeja naglašava: “Mi same po svojim članicama obrađujemo svu tu zemlju od oko 130 jutara i to najuzornije i najmodernije. Vodimo same upravu, radimo na traktoru, vršalici, sijalici, kosilici i u svim poslovima zemljoradnje i marvo-gojstva. Istina, gdje je potreban stručnjak za specijalni posao (na pr. rezidba vinograda), to obavlja specijalni stručnjak, dok sve ostalo rade same članice.”⁶

Na koncu svoga dopisa s. Amadeja zaključuje: “Kako se ovdje radi o jednoj obitelji, u kojoj na samoj zemlji radi i do 100 članica, dakle koje svojom vlastitom snagom obrađuju svoje zemljište, kada se nadalje uzme u obzir, da ni te nekretnine ne dostaju za živežne namirnice te obitelji – vlasnika, onda je sasvim jasno, da se mi u tome ne možemo usporediti ni sa pojedinačnim

² Više o oduzimanju imovine Katoličkoj crkvi i crkveno-državnim odnosima od 1945. do 1966. vidi kod Miroslav AKMADŽA, *Oduzimanje imovine Katoličkoj crkvi i crkveno-državni odnosi od 1945. do 1966. godine: primjer Zagrebačke nadbiskupije*, Zagreb 2003. (autor donosi i obilnu literaturu o navedenoj tematici).

³ Usp. Arhiv Družbe milosrdnih sestara svetoga Križa u Đakovu (dalje: AMSSK), *Zapisnici sjednica provincijalnoga Vijeća*, 439-440, sjednica održana 19. VI. 1945.

⁴ M. AKMADŽA, *Crkva i država. Dopisivanje i razgovori između predstavnika Katoličke crkve i komunističke državne vlasti u Jugoslaviji. Svezak I.: 1945.-1952.*, Zagreb 2008., 536.

⁵ *Isto*, 536.

⁶ *Isto*, 536.

obiteljima niti sa kućnim zadrugama, nego da smo jedna velika kolektivna zajednica, pa prema tome moramo imati pravo i na veći maksimum. Molimo stoga, da bi se predvidjela mogućnost, da se nama naša zemlja ostavi, tim više, što bi po načelu pravednosti i kolektivne izgradnje imali pravo da budemo još i nadijeljene sa zemljom.”⁷

Rasprava o sestarskim posjedima i viškovima njihovih zemljišta održana je 22. siječnja 1946. pred Okružnom komisijom za agrarnu reformu i kolonizaciju u Đakovu. Komisija je utvrdila da sestre posjeduju zemljište u Đakovu, vinograd u Trnavi i poljoprivredno zemljište u Josipovcu, ukupne površine oko 130 jutara, i predložila da se sestrama, ako ih se prizna institucijom većega značaja, ostavi cijeli vinograd u Trnavi te poljoprivredno zemljište s gospodarskim zgradama u Josipovcu. No, ako ne dobiju status institucije većega značaja, komisija predlaže da se sestrama ostavi vinograd u Trnavi te dio zemljišta i gospodarskih zgrada u Josipovcu.⁸

Kada su vlasti odlučile oduzeti sestrama za svoje potrebe čitavu provincijalnu kuću, provincijalna poglavarica Pavlović snažno je protestirala tražeći od Komisije za vjerske poslove da donese odluku prema kojoj se sestrama ne smije oduzeti provincijalna kuća u Đakovu. Obrazlažući svoj stav, s. Amadeja kaže da u provincijalnoj kući nema dovoljno mjesta ni za same sestre. U tom samostanu nalazilo se oko 200 sestara, od kojih su brojne bile bolesne i stare, a neke su se sklonile u provincijalni samostan nakon bombardiranja prijašnjeg boravišta ili protjerivanja od strane raznih vlasti.⁹ Na kraju pisma s. Amadeja kaže: “Pridodajemo konačno i to, da smo – ne unilazeći u to, koliko smo dale za državne potrebe izvan Djakova – dali za državne ustanove u samom Djakovu tri naše zgrade za upotrebu, pa s pravom očekujemo, da će nam se bar kuća matica ostaviti za nastambu, da mogu u njoj mirno i nesmetano sprovesti zadnje dane života naše sestre, koje su u službi naroda istrošile svoje životne energije, a odgojiti pomladak, koji će iznemogle članove nadomjestiti na polju rada.”¹⁰

Prosvjed je urodio plodom i Predsjedništvo Narodne vlade Hrvatske donijelo je 1. listopada 1945. odluku “da se u buduće nema oduzimati prostorije samostana u nikakve svrhe niti za vojsku, a niti za civilnu vlast”¹¹ No ta je odluka bila kratkoga vijeka jer je 21. veljače 1946. u provincijalnu kuću u Đakovu stigla komisija Ministarstva socijalne politike iz Zagreba kako bi pregledala samostanske prostorije, s namjerom da se tu smjesti dječji dom. Već sutradan

⁷ *Isto*, 536.-537.

⁸ Usp. Slađana JOSIPOVIĆ, “Provedba Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji na posjedima Kongregacije sestara sv. Križa u Đakovu”, *Zbornik Muzeja Đakovštine* 9, Đakovo 2009., 59.-60.

⁹ Usp. AMSSK, Spisi provincijalne uprave (dalje: SPU), br. 91/1945., S. Amadeja Pavlović Pretsjedništvu hrvatske federalne vlade, Komisiji za vjerske poslove u Zagrebu, Đakovo, 1. IX. 1945.

¹⁰ *Isto*.

¹¹ Usp. AMSSK, SPU, br. 111/1945., Okružni N. O. Slavonski Brod Nadstojništvu reda sestara sv. Križa, Slavonski Brod, 15. X. 1945.

s. Amadeja obavijestila je o tome Ministarstvo socijalne politike, navodeći u svom dopisu da se u provincijalnoj kući Družbe u Đakovu nalazi Vrhovna uprava Hrvatske provincije koja ravna s oko 900 sestara u 40 kuća u Jugoslaviji i Bugarskoj; bolnica u kojoj se nalaze starije i bolesne sestre koje su “u radu oko dvorbe bolesnika i ranjenika istrošile svoje sile i razbolile se”; te novicijat i kandidatura u kojima se mlade sestre “spremaju za buduće bolničarke i njegovateljice bolesnika i siromaha po bolnicama i staračkim domovima”.¹² U nastavku s. Amadeja precizira da se u provincijalnoj kući nalazi oko 200 sestara, od kojih je 50 teško bolesnih, te dodaje: “Osim toga, kako se po državnim bolnicama, radi budžetske nemogućnosti reduciraju naše sestre, vraćaju se one u Djakovo u kuću maticu kao u svoju baštinu sagradjenu skromnom uštednjom, koje su one privredile radom svojih ruku, a uz žrtvu vlastitog zdravlja i života. U toj kući imaju one puno pravo, da ostatak svoga umornog i od teškog rada prerano istrošenog života u miru proborave svoje zadnje dane i dočekaju smrt. Većina od njih nema više ni roditelja ni rodne kuće, pa oduzeti nam ovu još jedinu kuću u Djakovu znači isto što i rastjerati družbu.”¹³

Sestra Amadeja istaknula je u dopisu i da su Milosrdne sestre sv. Križa već ustupile državi, bez ikakve naknade, sedam svojih zgrada, od čega u samom Đakovu četiri. Točnije, sestre su u Đakovu državnim vlastima ustupile sve škole i ustanove što su ih imale u gradu, kuću *Marijin dom* u Slavonskom Brodu, svoj bivši ženski internat u Osijeku i u Ponikvama u Sloveniji kuću koja je služila za oporavak bolesnih sestara. Kada bi im se oduzela još i provincijalna kuća, bio bi to gotovo smrtni udarac sestrama, pa s. Amadeja kaže: “Onim časom, kada bi se oduzela kuća matica u Djakovu u bilo koje svrhe, našlo bi se na ulici bez krova nad glavom i bez ikakove opskrbe preko 200 članova družbe, a ista sudbina neminovno bi čekala i ostalih 700 članova, koji su sada zaposleni po državnim bolnicama, a koje redom bivaju reducirane radi budžetske nemogućnosti. Oduzimanje naše kuće matice značilo bi jednom riječi otvoreni progon družbe, a taj čin bi sigurno izazvao veliko negodovanje u narodu, jer su članovi ove družbe takodjer kćeri naših naroda, pa kao takove imaju puno pravo, da se poštiva i njihova privatna svojina, a to je u prvom redu kuća matica u Djakovu, njihova baština i miraz, te plod njihova teškog rada odnosno pravedno stečene službe.”¹⁴

Kako bi dokazala svu besmislenost oduzimanja provincijalne kuće, s. Amadeja napominje komunističkim vlastima da u Đakovu postoji zgrada bivše muške pučke škole koja je potpuno prazna, baš kao i neke zgrade koje su sestre već ustupile vlastima. Zato je ne samo nepravedno nego i nepotrebno oduzimati sestrama provincijalnu kuću, pa s. Amadeja moli Ministarstvo so-

¹² AMSSK, SPU, br. 38/1946., S. Amadeja Pavlović Ministarstvu socijalne skrbi, Đakovo, 22. II. 1946. Predstavku gotovo istoga sadržaja s. Amadeja uputila je vlastima i 31. siječnja 1946. (Usp. S. JOSIPOVIĆ, *n. dj.*, 60.-61.)

¹³ AMSSK, SPU, br. 38/1946., S. Amadeja Pavlović Ministarstvu socijalne skrbi, Đakovo, 22. II. 1946.

¹⁴ *Isto.*

cijalne politike da uvaži navedene razloge i ostavi sestrama provincijalnu kuću “za boravak onih članova, koji su upravo svojim socijalnim radom uz žrtvu vlastitog zdravlja i života zadužile Državu i naše narode, i da im se omogući, da u miru mogu sprovesti svoje zadnje dane života”.¹⁵

Odlučnim suprotstavljanjem komunističkim tijelima vlasti s. Amadeja je ponovno izborila pobjedu i uspjela zadržati vlasništvo nad provincijalnom kućom u Đakovu. Naime, Predsjedništvo Narodne vlade Federalne Države Hrvatske uputilo je 8. ožujka 1946. dopis Ministarstvu socijalne politike u kojem, između ostaloga, jasno kaže: “Obzirom da su časne sestre družbe Sv. Križa u Djakovu već jedan dio prostorija i zgrada sporazumno i dragovoljno dodijelile na upotrebu za razne svrhe narodnim vlastima, smatramo da ne treba zauzimati ostale prostorije u samostanu kad na to ne pristaju vlasnice t. j. družba sestara Sv. Križa.”¹⁶

No provincijalna kuća Milosrdnih sestara sv. Križa u Đakovu i dalje je bila primamljiv plijen za komunističke vlasti. Naime, prema nalogu dobivenom iz Zagreba, 6. lipnja 1946. tročlano izaslanstvo civilnih vlasti iz Đakova posjetilo je đakovačkoga biskupa msgr. Antuna Akšamovića te mu izložilo namjeru državnih vlasti da Đakovo učine većim kulturnim centrom. Kako bi se to postiglo, potrebno je otvoriti više ustanova koje gradu nedostaju, u prvom redu narodnu bolnicu za Đakovo i Đakovštinu. Tvrdeći da nemaju vlastitih prostora za bolnicu, predstavnici vlasti predlažu da se ona smjesti u sestarsku provincijalnu kuću. Ipak, naglašavaju da ne žele silom sestrama otimati samostan, nego se nadaju dogovoru. Prema njihovim riječima, sestrama bi i dalje ostao jedan dio samostana, a u drugi bi se smjestila bolnica u kojoj bi radile upravo sestre, prema dogovorenoj plaći. Navode također da će se za uređenje i održavanje bolnice pobrinuti vlasti, a sestrama će pritom u cijelosti ostati netaknut posjed Josipovac na kojem će moći i dalje nesmetano raditi i uzdržavati se od njegovih prihoda. U nastavku pisma upućenog s. Amadeji biskup Akšamović kaže da je o prijedlogu vlasti za smještanje bolnice u provincijalnu kuću razgovarao s trojicom kanonika koji su, kao i on osobno, protiv toga prijedloga.¹⁷

¹⁵ *Isto.*

¹⁶ AMSSK, SPU, br. 40/1946., Predsjedništvo narodne vlade Federalne države Hrvatske Ministarstvu socijalne politike, Zagreb, 8. III. 1946. Takvom pozitivnom rješenju vjerojatno je pridonio i đakovački biskup Antun Akšamović koji je u više navrata kod predsjednika Narodne vlade Vladimira Bakarića posredovao u korist sestara. No, ni njegove intervencije, kao ni intervencije s. Amadeje, nisu imale većega ploda, jer su vlasti ipak oduzele sestrama posjed Josipovac. Više o tome vidi kod S. JOSIPOVIĆ, *n. dj.*, 61.-66.

¹⁷ U tom pogledu biskup Akšamović s. Amadeji piše: “Što se pak mene tiče, mogu Vam reći, da sam pozvao na vijećanje trojicu naših kanonika, za koje sam uvjeren da su samostanu osobiti prijatelji. Mi smo u našem sastanku naglasili opasnost egzistencije za kuću maticu, ako bi se osnovala bolnica u toj zgradi. Isto tako smo izrazili našu zabrinutost, da li bi u slučaju smještanja bolnice u kući matici bilo dovoljno mjesta za stanovanje svih sestara, koje matica mora da primi, kada iz raznih kuća pridolaze u svoj samostan, to više je ova zabrinutost opravdana, što državne vlasti sukcesivno sestrama otkazuju službe u javnim bolnicama.” (AMSSK, SPU, br. 114/1946., Msgr. Antun Akšamović s. Amadeji Pavlović, Đakovo, 6. VI. 1946.)

U svom odgovoru biskupu Akšamoviću s. Amadeja mu 11. lipnja poručuje da predstavnike gradskih vlasti obavijesti kako provincijalna kuća nije "samo jednostavna redovnička kuća", nego matična kuća Družbe Milosrdnih sestara sv. Križa za čitavu Jugoslaviju, pa je stoga moralno "obvezana, da pod svoj krov smjesti svaki član, koji je onemogućen i nesposoban za rad". Nakon toga s. Amadeja dodaje: "Danas je ta kuća nastanjena velikim brojem bolesnih i za rad nesposobnih članova, a koji se broj dnevno povećava uslijed prenapornoga rada po bolnicama, tako da nemamo ni jedan dio prostora, koji bi se mogao otstupiti u spomenute svrhe."¹⁸

No s. Amadeja naglašava i da je Družba, kojoj samostan pripada, papinska prava, pa zato ona kao provincijalna poglavarica ne može samostalno odlučivati o sudbini matične provincijalne kuće. Štoviše, bez odobrenja Svete Stolice to ne može ni generalna poglavarica Družbe. Stoga s. Amadeja poručuje biskupu neka gradskim vlastima poruči da se obrate Svetoj Stolici.¹⁹ Time je diplomatski otklonila bilo kakvu mogućnost da vlasti sa sestrama pregovaraju o smještanju bolnice u provincijalnu kuću, čime bi sestre izgubile dio kuće.

Osim diplomatskoga takta s. Amadeja morala je u određenim prilikama pokazati i spremnost na kompromis s vlastima kako bi tako sačuvala barem nešto od onoga što su komunisti odlučili oduzeti Družbi. Najbolje nam to ilustrira primjer sestarskog posjeda na Sušaku, gdje je i tadašnji senjski biskup Viktor Burić imao svoju rezidenciju jer je zbog nacističkoga bombardiranja Senja izgubio krov nad glavom. Kako bi barem donekle spasila samostan na Sušaku, s. Amadeja je preko biskupâ Antuna Akšamovića i Viktora Burića ponudila vlastima sljedeći kompromis: "da sestre dragovoljno predaju GNO-u Rijeke svoje kuće na Sušaku za socijalne potrebe građana i to doljnu kuću sa 17 soba, kuhinjom i svim nusprostorijama u površini od 390 m² i gornju kuću s 12 soba i nusprostorijama, ali u gornjoj kući mole da im ostanu na uporabu 3 sobe s nusprostorijama u površini od 35 m². Prema ovom kompromisu Gradski Narodni odbor bi dobio za svoje socijalne svrhe okruglo 512 m², izgrađene površine, a za crkvenu službu bi ostalo 108 m², te bi senjski biskup koji u svom sjedištu nema vlastitoga krova nad glavom, jer mu je kuća razorena od njemačkih bomba, dobio osiguran stan za svoj goli život na Sušaku."²⁰

Komunističke vlasti sestrama su odlučile oduzeti i neke druge kuće i samostane, čemu se s. Amadeja odupirala svim silama. Dana 8. lipnja 1949. žalila se predsjedniku Vlade Narodne Republike Hrvatske Vladimiru Bakariću zbog odluke o izgonu njezinih sestara iz Porata na Krku, gdje su prihvatile obrađivati zemlju u samostanu franjevacâ trećoredaca kako bi se na taj način sestrama koje su bolovale od kostobolje omogućilo da dođu u tu kuću radi odmora na morskom zraku i suncu. No 4. lipnja 1949. komunističke su vlasti sestrama u Poratu usmeno naredile da u roku od osam dana, pod prijetnjom deložacije, napuste svoju kuću i Porat. U pismu predsjedniku Vlade NR Hrvatske s. Amadeja naj-

¹⁸ AMSSK, SPU, br. 114/1946., S. Amadeja Pavlović msgr. Antunu Akšamoviću, Đakovo, 11. VI. 1946.

¹⁹ Usp. *Isto*.

²⁰ M. AKMADŽA, *Crkva i država*, 192.

prije napominje da su sestrama oduzete sve škole što su ih posjedovale, s pripadajućim inventarom, a samim sestrama zabranjen je rad u školama; agrarnom reformom oduzet im je posjed Josipovac kod Đakova koji je služio za uzdržavanje provincijalne kuće; Zakonom o nacionalizaciji privrednih poduzeća oduzeta im je bolnica u Vukovaru zajedno s Odjeljenjem za bolesne sestre; Osnovnim zakonom o eksproprijaciji oduzete su im dvije kuće u Sloveniji koje su služile za oporavak bolesnih sestara; Zakonom o zabrani kupoprodaje onemogućen je gruntovni prijenos kuća koje su sestre mjesec dana prije donošenja Zakona kupile u Lipiku i Pakracu, koje su također služile za liječenje bolesnih sestara jer nisu imale pravo na socijalno osiguranje, pa stoga ni na liječenje u bolnicama. Nakon toga sestre su izbačene iz svojih kuća u Lipiku i Pakracu. Na kraju, sada ih vlasti protjeruju i iz Porata na Krku. Nastojeći to spriječiti, s. Amadeja obraća se predsjedniku Vlade NR Hrvatske: "Povodom ovog zadnjeg pokušaja izгона sa otoka Krka, dolazim k Vama, Gospodine Pretsjedniče, u uvjerenju, da Vi ne znate, da se s nama tako postupa. Dok nam je Zakon oduzimao materijalna dobra: škole, kuće, posjede, bolnicu, inventare i sve drugo, nisam dolazila. Pokorile smo se Zakonu, iako nas je bolilo, jer smo siromašna Družba. Sve što smo imale služilo je za humane svrhe i dobro ovoga naroda i nešto za uzdržavanje naših, u radi istrošenih, iscrpljenih i oboljelih članova. Danas, kada nam se prijete izgonom, kad nam se uskraćuje rad u bolnicama, uskraćuje mogućnost rada i boravka u malim i zabitnim mjestima, dolazim k Vama Gospodine Pretsjedniče, da zamolim zaštitu. Mi smo djeca ove zemlje i kćeri našega Hrvatskoga naroda. U toj smo zemlji kroz više od 80 godina dostojno i časno vršile rad, kojega se ne moramo stidjeti. Kao socijalne radnice i njegovateljice bolesnika nismo nikada ogriježile se o ljubav prema bratu čovjeku-patniku bez obzira na vjeru i narodnost, bez obzira na bilo koji režim. I sada u našoj Narodnoj Republici Hrvatskoj vršile smo dosada samaritansku službu u Državnim i gradskim bolnicama, po klinikama, u nekim još i sada vršimo – uvijek pripravno, nesebično i požrtvovno. O kvalifikaciji našega rada u bolnicama, neka dadnu gospoda liječnici i bolesnici, koje sestre dvore. Otpušta nas se danas iz bolnica iako se nismo ogriježili ni o zdravstvenom, ni o gradjanskom, ni o političkom Zakonu, iako smo voljne da radimo i imamo kvalifikacije za rad, otpušta nas se jedino, jer smo vjerski orijentirane, premda je sloboda vjere Ustavom zajamčena."²¹

Na kraju dopisa s. Amadeja moli predsjednika Vlade NR Hrvatske da dopusti liječenje u Poratu onim sestrama "koje su u dvorbi bolesnika izgubile svoje zdravlje", tj. da ih se ne protjeruje iz Porta; da se onim sestrama koje su otpuštene iz državnih bolnica, a žele nastaviti rad u bolnicama, što prije izdaju putovnice kako bi mogle svoj rad nastaviti u Švicarskoj; i da se za 20 sestara, kojima je švicarska vlada odobrila ulazak u zemlju, što prije pozitivno riješe molbe za odlazak u inozemstvo.²²

²¹ AMSSK, SPU, br. 115a/1949., S. Amadeja Pavlović Predsjedniku vlade Narodne republike Hrvatske, Zagreb, 8. VI. 1949.

²² Usp. *Isto*. Toga dana, 8. lipnja 1949., s. Amadeja uputila je i Komisiji za vjerske poslove u Zagrebu žalbu zbog izгона sestara iz Porata. (Usp. AMSSK, SPU, br. 115/1949., S. Amadeja Pavlović Komisiji za vjerske poslove u Zagrebu, Zagreb, 8. VI. 1949.)

Samo mjesec dana poslije, 2. srpnja 1949., s. Amadeja pisala je Komisiji za vjerske poslove pri Predsjedništvu Vlade NR Bosne i Hercegovine u Sarajevu zbog postupka prema sestrama u Bosanskom Brodu, kojima je 15. lipnja usmeno naredeno da moraju napustiti vlastitu kuću i preseliti se u župni stan. Sestre su se pokorile toj naredbi, ali im je već 30. lipnja naredeno da u roku od sedam dana sa svom pokretnom imovinom napuste Bosanski Brod i presele se u Tuzlu. Ujedno im je zabranjeno i slobodno kretanje izvan teritorija NR Bosne i Hercegovine. U nemogućnosti da išta drugo učini, s. Amadeja moli sljedeće: "Kako te sestre nisu disciplinski kažnjene, niti su se ogrešile bilo o čemu prema Narodnim Vlastima, a žele se vratiti u Provincijalnu kuću u Djakovo, to molim Predsjedništvo Vlade, da se tim sestrama dozvoli da se mogu svojim inventarom vratiti u Djakovo u kuću maticu."²³ Nekoliko dana poslije, 6. srpnja, njezinoj je molbi udovoljeno.²⁴

Borba za pravo na nošenje redovničkoga odijela u državnim službama

Drugi svjetski rat nikoga nije štedio, pa ni Hrvatsku provinciju Milosrdnih sestara svetoga Križa. Unatoč nevoljama što su ih proživjele za rata, sestre su uspostavu komunističke Jugoslavije dočekale zaposlene u školama, vrtićima, ubožnicama, bolnicama i staračkim domovima diljem zemlje. Nažalost, novouspostavljena vlast nije u državnim službama željela časne sestre, pa im je počela masovno uručivati otkaze, a tamo gdje su ostajale na poslu od njih se zahtijevalo da skinu redovničko odijelo. Milosrdne sestre sv. Križa, na čelu sa svojom provincijalnom poglavaricom s. Amadejom Pavlović, snažno su se tome usprotivile.

Da će nošenje redovničkih odijela u državnim službama biti problem redovnice su shvatile već krajem Drugoga svjetskog rata. Stoga su brojne ženske redovničke zajednice svojim sestrama pripremale civilna odijela za slučaj potrebe. Znajući za to, zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac pitao je majku Amadeju jesu li i njezine sestre pripremile civilna odijela. Svoj negativan odgovor s. Amadeja objasnila je čvrstim pouzdanjem u Boga. Nekoliko mjeseci poslije Stepinac je, nakon obavljene crkvene vizitacije u svim redovničkim zajednicama Zagrebačke nadbiskupije, dao u veljači 1946. godine, na jednoj službenoj sjednici, sljedeću izjavu: "Držanje sestara sv. Križa za vrijeme rata i u vrijeme novoga režima bilo je korektno. One su se držale svojih Pravila i nisu se ni pod jednim režimom kompromitirale. Oslanjajući se na svoja sveta Pravila nisu sudjelovale kod izbora. Sestre sv. Križa jedina su ženska Družba koja nije molila dispensu da odloži svoje redovničko odijelo. Te sestre imaju dobar redovnički duh."²⁵

²³ AMSSK, SPU, br. 131/1949., S. Amadeja Pavlović Komisiji za vjerske poslove u Sarajevu, Đakovo, 2. VII. 1949.

²⁴ Usp. AMSSK, SPU, br. 141/1949., Izvršni odbor Sreskog narodnog odbora u Bosanskom Brodu Vrhovnoj upravi sestara sv. Križa u Đakovu, Bosanski Brod, 6. VII. 1949.

²⁵ AMSSK, *Kronika Družbe I.*, 152.

Navedene Stepinčeve riječi samo su uvod u pravu borbu za očuvanje prava na nošenje redovničkoga odijela u državnim službama. U godinama koje su uslijedile komunističke vlasti nisu od sestara koje su bile zaposlene u državnim službama zahtijevale samo da skinu svoje redovničko odijelo, nego su i činile razne pritiske na njih. No stav majke Amadeje bio je jasan. Odbijala je i samu pomisao da sestre rade u civilnim odijelima, uvjereni da vlastima ne smeta redovničko odijelo kao takvo, nego redovništvo općenito. Stoga, odgovarajući na pritiske od strane vlasti i iznoseći ujedno program svoje borbe za očuvanje prava na nošenje redovničkoga odijela, majka Amadeja u provincijalnu kroniku zapisuje: "Prihvatanjem državne službe u civilnom odijelu učinile bi veliku uslugu državi, koja se žaca pred javnosti, da zakonom zabrani redovničko odijelo. Svojim postupkom hoće da nas prisile da ga same odložimo. Mi ostajemo na stanovištu, da sačuvamo svoje redovničko odijelo do skrajnjih granica mogućnosti. Kad bude zakonom zabranjeno, tada će i sveta Crkva reći svoje. Onda će to biti Volja Božja, a tada možemo računati na Njegovu milost i pomoć. Ne ćemo si barem morati predbacivati da smo u tom teškom i za redovnički život tako odsudnom času vlastima prejudicirali i time im učinili veliku uslugu."²⁶

Majka Amadeja imala je više prilika djelima dokazati navedene riječi. Sredinom listopada 1949. uprava bolnice u Srijemskoj Mitrovici priopćila je sestrama koje su radile u bolnici da je došla zapovijed prema kojoj moraju skinuti redovničko odijelo ako žele nastaviti raditi u bolnici. Kada su sestre izjavile da će radije napustiti bolnicu nego skinuti redovničko odijelo, mjesna im je milicija više puta prijetila oduzimanjem potrošačkih i krušnih karata, ali i zabranom odlaska iz Srijemske Mitrovice nakon što dobiju otkaz u bolnici.²⁷

Protestirajući protiv takvih postupaka, majka Amadeja 10. studenoga 1949. piše nadležnim civilnim vlastima u Novom Sadu kako joj "nije poznato, da je izašlo naredjenje, da redovnice moraju skinuti redovničko odijelo, a Uprava bolnice i Mjesna milicija tvrdi, da su dobili naredjenje."²⁸ U nastavku objašnjava vlastima da odobrenje za skidanje redovničkoga odijela može dati samo generalna poglavarica Milosrdnih sestara sv. Križa koja se nalazi u Švicarskoj. Upravo zato s. Amadeja kaže da želi znati što je na stvari, jer ako uistinu postoji zakonski akt kojim se naređuje časnim sestrama da skinu redovničko odijelo dok rade u državnim službama, njihova provincijalna poglavarica jasno poručuje vlastima: "Ako naše sestre ne mogu i ne smiju više vršiti bolničku službu u bolnici kao redovnice u redovničkom odijelu, tada neka se s navedenim sestrama prekine radni odnos prema postojećem Zakonu o usta-

²⁶ AMSSK, *Kronika Družbe I.*, 170.

²⁷ Usp. AMSSK, SPU, br. 180/1949., S. Amadeja Pavlović Autonomnoj oblasti Vojvodine, Povjereništvu za zdravstvo Novi Sad, Đakovo, 10. XI. 1949. U tom dopisu majka Amadeja, između ostaloga, piše: "Na njihov poziv [mjesne milicije, op. a.] morale su sestre ostaviti bolnicu i bolesnike i po cijeli sat i više čekati na gospodina, koji ih je dao zvati, da im se na koncu saopći, da toga gospodina nema u uredu."

²⁸ *Isto.*

novljenju i raskinuću radnog odnosa, koji vrijedi za cijeli teritorij naše države, pa neka se prema ovom postupa.”²⁹

Ako takav zakonski akt ne postoji, s. Amadeja traži od vlasti da naredi bolničkoj upravi i mjesnoj miliciji da “sestre ostave na miru u svom radu”.³⁰ Ujedno protestira protiv postupaka mjesne milicije ističući da se sestre nisu ogriješile ni o kakve zakone, nego su uvijek pomagale svim bolesnicima bez obzira na vjeru i narodnost, te dodaje: “Prema svemu ovomu niti je pravo niti je na mjestu, da Mjesna milicija sestre zastrašuje, da im prijeti raznim prijetnjama i ograničenjem slobode kretanja. Sestre se nisu ogriješile ni o koji Zakon, da se proti njima poduzimlju ovakove mjere. Mi nismo djeca, da se dajemo od svakoga policajca strašiti, niti smo nerazumne, da ćemo se dati sobom poigravati. Toliko Zakona i mi znamo i poznamo, da ćemo se znati potužiti i tražiti zaštitu i na najvišem mjestu, ako se tomu ne stane na kraj.”³¹

Borba oko redovničkih odijela nastavila se i dalje, a posebno se zaoštrila 1954., kada su majci Amadeji iz Zagreba i Pakraca stigla pisma u kojima joj sestre javljaju kako su ih bolničke uprave u tim gradovima obavijestile da će morati skinuti svoja redovnička odijela dok rade u bolnicama. U Zagrebu je sestrama priopćeno da je donijeta zakonska odredba u tom pogledu, ali da se ne zna kada će stupiti na snagu, dok im je u Pakracu rečeno da odredba stupa na snagu 1. kolovoza 1954. godine. One sestre koje se ne pokore toj odredbi toga će dana biti otpuštene iz službe.³²

Dobivši te vijesti od svojih sestara, majka Amadeja se obratila Nadbiskupskom duhovnom stolu u Zagrebu kazavši kako joj nije poznato da dotična zakonska odredba postoji, pa čak ni da je u pripremi. Stoga smatra da je riječ o zastrašivanju i dodaje: “Ako je to samo pokušaj i prijetnja, tada ćemo zadržati stav kao i do sada: Neka nam dadnu pismeno navedenu Uredbu, da uzmognemo tražiti dozvolu od svojih viših poglavara. Ako je ne mogu dati, tada će stvar odgoditi te nas ili ostaviti na radu ili nam dati otkaz. Tako su s nama dosada postupali.”³³

U istom pismu majka Amadeja otkriva razlog svoje borbe za očuvanje prava na nošenje redovničkoga odijela u državnim službama: “Jedno je sigurno, da se Vlasti neće zaustaviti samo na skidanju redovničkog odijela kod rada. To je samo početak. Iza toga slijedi oduzimanje zajedničke blagovaonice i prisiljavanje na zajedničku menzu, jer se ne razlikuju od drugih, zatim sudjelovanje na raznim sastancima, pa zabrana zajedničke molitve i polazak u crkvu, i sve drugo što izravno vodi do onemogućenja i uništenja zajedničkog redovničkog života. A gdje toga nema, nema ni redovništva. To im je zapravo cilj, a da i

²⁹ Isto.

³⁰ Isto.

³¹ Isto.

³² Usp. AMSSK, SPU, bez brojeva/1954.: S. Bernardka Košir s. Amadeji Pavlović, Zagreb, 2. VI. 1954.; S. Vilma Lapoši s. Amadeji Pavlović, Pakrac, 9. VII. 1954.

³³ AMSSK, SPU, br. 50/1954., S. Amadeja Pavlović Nadbiskupskom duhovnom stolu Zagreb, Djakovo, 14. VII. 1954.

ne govorim o smutnji i sablazni dobroga svijeta, što će izazvati redovnice u civilnom odijelu, pa o svim onim šikanacijama, ruganju i slobodi, koju će si dozvoliti oni, koji su drski i kojima smo trn u oku.”³⁴

O čitavoj stvari s. Amadeja pisala je 14. srpnja 1954. i krašićkom uzniku, kardinalu Alojziju Stepincu,³⁵ koji je dijelio njezine stavove i hrabrio je da ustraje u njihovu dosljednom provođenju. Slaže se da je zahtjev za skidanjem redovničkoga odijela samo prvi korak u obračunavanju s redovništvom, pa zato smatra da je bolje povući sestre u župski pastoral nego da stalno budu izložene raznim pritiscima u državnim službama. Kardinal u svom pismu majci Amadeji od 20. srpnja 1954., između ostaloga, poručuje: “Nema nikakove sumnje, da za to ne postoji nikakova praktična potreba, nego je i to zahtjev mržnje na sve što podsjeća na Boga. Istina je, da odijelo još ne čini redovnika ni redovnice, kako veli pobožni Kempenac u ‘Nasljeduj Krista’. Ali je istina i to, da je redovničko odijelo golemo zaštita redovničkom duhu, kao što pokazuje tisućgodišnje iskustvo Crkve. Vaše su dakle bojazni posve opravdane. (...) Po mom mišljenju na svaki način neka sve redovnice jedinstveno traže pismeni nalog. Neka djavolski prst bude očit svemu svijetu, a ne da se prema vanjskom svijetu pokazuju liberalni (nikada tobože nisu izdali nalog) a prema unutra čine sve, da nestane redovništva. Kada dobijete pismeni nalog, onda neka na temelju toga svi biskupi jedinstveno nastupe i izdadu nalog svoj svima Družbama što imadu činiti. Na jednostavni usmeni nalog nikako ne popustiti, i boriti se za svoje odijelo, dok imade i trunak mogućnosti.”³⁶

Sestra Amadeja Pavlović dobila je bitku za očuvanje prava na nošenje redovničkoga odijela u državnim službama. O tome je ponovno obavijestila kardinala Stepinca, koji joj 30. studenoga 1954. u pismu odaje priznanje zbog toga te dodaje da komunističke vlasti ipak “poštuju i cijene one, koji odvažno zastupaju svoje vjersko osvjedočenje, makar se prema vani drugčije ponašali”³⁷

Teško iskustvo sestara u niškoj bolnici

Milosrdne sestre svetoga Križa u bolnicu u Nišu stigle su početkom pedesetih godina na poziv bolničke uprave. Nažalost, nedugo nakon dolaska mjesni “politički službenik, major Karadžić” počeo je vršiti pritisak na sestre kako bi ih pridobio za suradnju sa zloglasnom Upravom državne bezbednosti (Udba). Pritom se, kako kaže s. Amadeja, služio “metodama, koje ne samo da nisu dostojne čovjeka, nego su takova karaktera” da ih ona gotovo ne može ni izreći ni

³⁴ Isto.

³⁵ Usp. AMSSK, *Kronika Družbe II.*, 54.

³⁶ AMSSK, Fascikl *Pisma sluga Božjega Alojzija kardinala Stepinca našoj majci Amadeji*, br. 9, Kard. Alojzije Stepinac s. Amadeji Pavlović, Krašić, 20. VII. 1954. Podcrtao u originalu Alojzije Stepinac.

³⁷ AMSSK, Fascikl *Pisma sluga Božjega Alojzija kardinala Stepinca našoj majci Amadeji*, br. 11, Kard. Alojzije Stepinac s. Amadeji Pavlović, Krašić, 30. XI. 1954.

napisati.³⁸ Ipak, zgrožena njegovim postupcima, odlučila je obratiti se upravitelju niške bolnice, pukovniku dr. Krstivoju Tanasijeviću, kojemu 28. prosinca 1951. piše: “Kod sestre Matoković poslužio se [major Karadžić, op. a.] nekim bolesnikom zvanim ‘Djoja’, koji u bolnici vrši neke kancelarijske poslove. Kad je sestra imala noćno dežurstvo, poslao je major Karadžić spomenutog Djoju k sestri po neke lijekove za glavu. Sestra je donijela u dežurnu sobu. Spomenuti je zatvorio vrata, utrnuo svijetlo i pokušao učiniti nasilje. A major je vani pred prozorom čekao na taj momenat, da uzme snimku, te da fotomontažom inscenira sestru u tako nedelikatnoj pozi. Odmah je došao u sobu, izjavio da ima njezinu sliku i pod prijetnjom, da će to dati u javnost, prisilio je sestru, da privoli, da postane konfident Udbe. Morala je ostaviti bolesnike, davanje penicilina i drugih lijekova, jer to po njegovoj izjavi nije sada važno, i poći na upravu da potpiše ugovor. Sve se to odigralo oko ponoći i iza ponoći, dok je sestra bila sama, izmorena i nesposobna da misli svojom glavom. (...) Slično je pokušao i kod sestre Ireneje Jovanović sa fotografijom, koja je nastala u kancelariji personalnog činovnika i pomoću fotomontaže je prikazao sestru u jednoj nedoličnoj pozi sa jednim bolesnikom. I njoj je prijetio, da će dati u javnost, no ona je vidjela varku i nije se dala smesti. Sestri Matoković izjavio je da se sprema da iznese roman, jer da ima fotografije i drugih sestara, što je i vjerojatno, jer svaka sestra ima kod personalnog činovnika svjedodžbu državljanstva sa fotografijom, a sa fotomontažom se može svašta prikazati.”³⁹

U nastavku pisma s. Amadeja podsjetila je upravitelja bolnice da su sestre u tu bolnicu došle na poziv i molbu bolničke uprave. Razlog njihova dolaska nipošto nije političke naravi, nego je isključivo vezan “za dvorbu bolesnika”, a ugovor koji je potpisan između Družbe i niške bolnice “obvezuje Upravu, da će otkloniti pogibao, ako bi sestrama skupno ili pojedinačno bila ugrožena čudorednost ili povrijedjena redovnička čast”.⁴⁰ Na temelju toga ugovora s. Amadeja traži od upravitelja bolnice da sestre uzme “u zaštitu pred tim čovjekom, da mogu svoje dužnosti kao njegovateljice bolesnika nesmetano vršiti i da spomenutog majora Karadžića premjestite iz bolnice, ili mu zabranite, da sa sestrama nema posla”⁴¹

Svoj zahtjev s. Amadeja potkrijepila je izjavom da se njezine sestre ne bave politikom, ali i spremnošću “da se povede postupak, ako bi se koja sestra ogriješila o bolničkom ili građanskom Zakonu”. No, ako se sestre nisu ogriješile o zakone, nema razloga vršiti bilo kakav pritisak na njih. Stoga s. Amadeja u snažnom i neustrašivom tonu upravitelja bolnice upozorava: “Ja neću nikada i nikome dopustiti, da sestre, koje su došle iz najplemenitijih ideala i najčišćih namjera, da vrše samaritansku službu i žrtvuju se ovdje za dobro bližnjega do maksimuma svojih sila, budu izložene nečovječnim namjerama jednog poli-

³⁸ Usp. AMSSK, SPU, br. 155/1951., S. Amadeja Pavlović dr. Krstivoju Tanasijeviću, Djakovo, 28. XII. 1951.

³⁹ *Isto.*

⁴⁰ *Isto.*

⁴¹ *Isto.*

tičkog činovnika i da budu izvržene ruglu one same i ono, što je nama svetinja. Budite uvjereni, da ću onoga momenta povući sve sestre iz bolnice ako se usuđi taj čovjek i jednom riječi činiti presiju na bilo koju sestru. Znajite, da znamo za svoje ideale i život dati prije nego da se dadnemo iskoristiti za bezbožničke namjere jednoga nečovjeka.”⁴²

Hrabri protest zbog nedoličnih postupaka “jednoga nečovjeka” s. Amadeja uputila je i dr. Gojku Nikolišu, šefu Sanitetskog odjeljenja u Beogradu. U dopisu mu poručuje da je zbog postupaka majora Karadžića sestra Matoković “unesrećena za čitav život” te dodaje: “Ta je jadna sestra morala svaki dan, i to dok je bila noćna služba, noću, a inače po danu dolaziti na njegov poziv na upravu, da mu dadne izvještaje, kojih i nije imala, ali više zato, da posluži njegovim nemoralnim podvizima. Šutila je dotle, dok nije tražio od nje, da predje u grad u privatni stan, koji joj je našao i da će odanle dolaziti u građanskom odijelu u bolnicu. Tek tada je zatražila hitni premještaj, što joj je bilo i omogućeno.”⁴³

Naglasivši da je dotična sestra bila žrtva “jednoga strahovitog postupka činovnika Udbe, koji nosi čin i uniformu majora”, s. Amadeja i šefa Sanitetskog odjeljenja u Beogradu upozorava kako neće dopustiti da njezine sestre “budu izložene nečovječnim najmerama jednoga činovnika Udbe”⁴⁴, pa zato traži njegovo premještanje iz niške bolnice, ali ne želi ni da bude namješten u bilo kojoj bolnici u kojoj rade njezine sestre. S. Amadeja traži i “da se načelno riješi za sve Vojne bolnice, gdje naše sestre rade, da nijedna sestra ne može biti pozivana od strane činovnika Udbe sama, nego preko sestre nadstojnice. Nisam protiv toga, da se povede postupak, ako bi se koja sestra ogriješila o bolnički ili građanski Zakon, ali taj postupak neka provede Upravnik bolnice u sporazumu i sa znanjem sestre nadstojnice, koja vodi brigu i daje direktive sestrama”⁴⁵

Ostali problemi

Osim navedenih problema vezanih uz oduzimanje imovine i pokušaje da se zabrani nošenje redovničkog odijela sestrama koje su radile u državnim službama, s. Amadeja suočila se za svoga provincijalata i s nekim drugim problemima. Dopisom od 28. travnja 1945. komunističke su vlasti zatražile da učiteljski kadar i učenice sestarske Narodne osnovne škole u Đakovu sudjeluju u prvomajskoj proslavi.⁴⁶ S. Amadeja odgovorila je vlastima da njezine sestre “kao redovnice, nisu nikada sudjelovale u narodnim manifestacijama”, a djecu su pratile “jedino u crkvu i na vjerskim procesijama”, pa zato moli “da se

⁴² Isto.

⁴³ AMSSK, SPU, br. 7/1952., S. Amadeja Pavlović dr. Gojku Nikolišu, Đakovo, 15. I. 1952.

⁴⁴ Isto. Podcrtala s. Amadeja Pavlović.

⁴⁵ Isto. Podcrtala s. Amadeja Pavlović.

⁴⁶ Usp. AMSSK, SPU, br. 43/1945., Prosvjetni odjel Kotarskog NOO-a Đakovo Narodnoj osnovnoj ženskoj školi u Đakovu, Đakovo, 28. IV. 1945.

neodziv sestara ne smatra kao neloyalnost". Na kraju pisma dodala je: "Sestre učiteljice će za vrijeme manifestacije ostati u dvorbi ranjenih, u kojoj službi se većina njih nalazi."⁴⁷

Još prije provedbe Zakona o agrarnoj reformi problem je predstavljalo i neovlašteno ometanje sestarskoga posjeda Josipovac, zbog čega je s. Amadeja protestirala kod Kotarskog NOO-a Đakovo i kod Komande mjesta u Đakovu. U svom protestu Kotarskom NOO-u Đakovo s. Amadeja upozorava da na sestarsko imanje Josipovac "dolaze dnevno pojedine grupe, a često i pojedan sam vojnik, da obave premetačinu, tražeći vojne stvari. Svaki puta to čine naperenom puškom, tako da su sestre uvijek u strahu".⁴⁸ Osim toga, ističe, prije dva dana "došla je jedna seljanka sa jednom drugaricom i drugom i opet sa puškama, tražeći u staji kravu, koja je navodno njezina".⁴⁹ Prava je istina da su tu kravu sestre prije tri i pol godine kupile od jednog čovjeka iz Đakova, pa je apsurdna tvrdnja dotične seljanke da je to njezina krava, kao i zahtjev da joj sestre kravu vrate.⁵⁰

Kako bi se stalnom ometanju sestara na posjedu Josipovac stalo na kraj, s. Amadeja od komunističkih vlasti na kraju svoga pisma zahtijeva sljedeće: "Lijepo molim da nas se uzme u zaštitu od neprestanih pretraživanja, jer zaista nije bilo ni vojske na Josipovcu, niti imamo kakvih vojničkih stvari niti municije. To su se već tolike grupe vojnika koji su premetačinu vršili, osvjedočili. Molim, da nam se izda potvrda da se premetačina izvršila, i zabrana da nepozvani ne vrše opet ponovno premetačinu."⁵¹

Isti zahtjev s. Amadeja uputila je i Komandi mjesta u Đakovu⁵², od koje je 7. svibnja 1945. dobila kratak odgovor: "Na gore podnietu molbu izdato je uvjerenje o zabrani premetačine bez odobrenja ove komande."⁵³

Zanimljiv je i prosvjed s. Amadeje od 9. rujna 1946., upućen zapovjedniku Jugoslavenske armije u Đakovu. U njemu s. Amadeja objašnjava zapovjedniku da se u blizini škole, u kojoj su smješteni njegovi vojnici, nalazi odjel za bolesne sestre, te dodaje: "Kako borci gotovo svake noći u spomenutoj školskoj zgradi pjevaju i galame, koji puta i po cijele noći /kako je to bilo u noći od 8. na 9. o mj./ to sam slobodna u ime svojih teško i na smrt bolesnih sestara lijepo zamoliti, ako je moguće, da se borce upozori, da malo paze na noćni mir i tišinu. Sestre poslije ovako neprospavane noći još teže osjećaju svoju bolest. Napomi-

⁴⁷ AMSSK, SPU, br. 43/1945., S. Amadeja Pavlović Prosvjetnom odjelu Kotarskog NOO-a u Đakovu, Đakovo, 30. IV. 1945.

⁴⁸ AMSSK, SPU, br. 46/1945., S. Amadeja Pavlović Kotarskom NOO-u Đakovo, Đakovo, 6. V. 1945.

⁴⁹ *Isto.*

⁵⁰ Usp. *Isto.*

⁵¹ *Isto.*

⁵² Usp. AMSSK, SPU, br. 46/1945., S. Amadeja Pavlović Komandi mjesta u Đakovu, Đakovo, 6. V. 1945.

⁵³ AMSSK, SPU, br. 48/1945., Komanda mjesta u Đakovu s. Amadeji Pavlović, Đakovo, 7. V. 1945.

njem, da među tim sestrama ima i takovih, koje su dvorile ranjene borce, pa držim, da obzirom i na tu okolnost, biti malo obazriviji.”⁵⁴

Prije održavanja izbora 1946., tri izašlanice đakovačkih žena posjetile su s. Amadeju i pozvale je da ona i sve ostale sestre pristupe izborima. Na njihovo odbijanje Tajništvo Kotarske komisije za izbore tražilo je preko Biskupskoga ordinarijata da sestre pristupe izborima ili pismeno obrazlože razlog zbog kojega ne žele izići na izbore. Pokoravajući se tom zahtjevu, s. Amadeja predsjedniku Kotarske komisije za izbore 10. studenoga 1946. piše: “Iznenadjeni smo pozivom na izbore, jer ni prošle godine nismo pristupili, niti smo se ove godine prijavile za izbor i to iz razloga, što Pravila našega reda izričito zabranjuju, da se ne smijemo miješati u politiku, niti se opredjeliti za koju političku partiju. Iza donešenoga zakona o ravnopravnosti žena u izbornom pravu, naše se sestre ovim građanskim pravom nijesu služile, niti su od vrhovnoga svoga poglavarstva za tu svrhu dozvolu tražile, jer su svijesne da svoja Pravila kršiti ne smiju, pa stoga nijedna sestra naše družbe neće glasovati. Molim, da se ova abstinencija s naše strane ne tumači krivo. Mi kao građanke ovoga naroda nismo se nikada ogriješili o ljubav prema svomu narodu i njegovim predstavnicima. Svoju odanost i ljubav prema domovini i narodu pokazujemo svojim radom na karitativnom i humanom polju u okviru pravila našega reda.”⁵⁵

Poseban problem predstavljalo je zatvaranje i osuđivanje pojedinih sestara. Premda ih nije mogla izbaviti iz zatvora, s. Amadeja ipak se, u granicama svojih mogućnosti, borila za utamničene sestre. Prema mogućnostima je dolazila u zatvor i raspitivala se zašto su sestre uhićene i koliko će biti zadržane. O tome svjedoči s. Veljka Zirdum koja je kao kandidatice s još dvije sestre bila privedena u Odjel za zaštitu naroda (Ozna) u Bosanskom Brodu. Nekoliko dana nakon njihova privođenja u Oznu je stigla s. Amadeja, bez straha da će i ona biti zatvorena. Kada su sestre iz Bosanskoga Broda bile prebačene na izdržavanje kazne u Zenicu, s. Amadeja je “putovala uskotračnom željeznicom dan i noć da posjeti sestre u zatvoru.”⁵⁶ Jedna od te dvije zatočene sestre, s. Zvezdana Vuk, prisjeća se kako je u zatvoru polagala doživotne zavjete: “Posebna mi je radost bila što sam uspjela u logoru položiti doživotne zavjete. Mnogo sam se brinula hoću li uspjeti. Pisala sam majci Amadeji, tadanjoj provincijalnoj poglavarici, da želim položiti doživotne zavjete. Uz mnoge molbe Majka je uspjela s tri ministarstva dobiti dozvolu za razgovor s nama dvjema svega pet minuta – dvije i pol minute sa svakom. Ja sam pošla prva od straha da ne bi isteklo vrijeme dozvole za razgovor. Između dvije stražarice sa puškama izrekla sam na glas obrazac zavjeta. Vladala je duboka tišina – bili su iznenađeni time – sve dok nisam spomenula riječ ‘Svetog Oca’. Odmah su prekinuli. Mene

⁵⁴ AMSSK, SPU, br. 184/1946., S. Amadeja Pavlović komandantu Jugoslavenske armije u Đakovu, Đakovo, 9. IX. 1946.

⁵⁵ AMSSK, SPU, br. 217/1946., S. Amadeja Pavlović predsjedniku Kotarske komisije za izbore, Đakovo, 10. XI. 1946.

⁵⁶ Usp. AMSSK, Veljka ZIRDUM, *Moja sjećanja na časnu gospođu Amadeju Pavlović*, rukopis, Sušak 2004., 2.-3.

su odveli natrag u zatvor, s. Akvina nije ni mogla razgovarati, a Majku su odveli na saslušanje. Optužili su je da je zlorabila njihovu dobrotu, da me ispovijedala. Dugo je trebalo dok ih je uspjela uvjeriti da me nije ispovijedala.”⁵⁷

Zaključak

U članku sam, nakon kratkog prikaza životnog puta s. Amadeje Pavlović, na temelju izvornih dokumenata analizirao njezin odnos prema državnim vlastima u komunističkoj Jugoslaviji. Iz svega se vidi da je s. Amadeja bila spremna na dijalog i na poštenu kompromis s vlastima, ali ta spremnost nije bila bezgranična. S. Amadeja nije bila spremna ugroziti pojedine sestre i cijelu Hrvatsku provinciju Družbe Milosrdnih sestara sv. Križa. Zbog toga se grčevito borila za očuvanje zakonito stečenih dobara svoje Provincije, posebno nakon što je kompromisno ustupila vlastima dio dobara. Također je nepopustljivo branila pravo da sestre koje rade u državnim službama smiju svoje poslove obavljati u redovničkom odijelu. Pritom je naglašavala da im redovničko odijelo ni najmanje ne smeta u obavljanju poslova, a pokušaj vlasti da zabrane nošenje redovničkoga odijela u državnim službama smatrala je samo jednom od brojnih bitki u ratu jugoslavenskih komunista protiv Crkve i redovništva. Hrabro je branila svoje sestre, pa čak i kada je to značilo da se mora suprotstaviti zloglasnoj Udbi. Njezini postupci i prosvjedi, tj. cjelokupni odnos prema komunističkim vlastima, dokazuju da je s. Amadeja bila svjesna vremena i društveno-političkih prilika u kojima živi te je u tim okvirima pokušavala ostvariti suživot s komunističkim vlastima, ali ne pod cijenu žrtvovanja nekih temeljnih ljudskih prava, moralnih i vjerskih načela te duha i naravi redovničkoga života.

⁵⁷ Estera RADIČEVIĆ, “Život i rad sestara Sv. križa u razdoblju od 1945. do 1989. godine”, *UZK*, 30/2010., br. 1, 29.

SUMMARY

THE ATTITUDE OF SISTER AMADEJA PAVLOVIĆ, THE
PROVINCIAL SUPERIOR OF THE SISTERS OF MERCY OF THE HOLY
CROSS, TOWARD THE COMMUNIST AUTHORITIES IN YUGOSLAVIA

In this article the author, on the basis of original archival documents, presents the relations between Sister Amadeja Pavlović (1895-1971), the superior of the Croatian province of the Sisters of Mercy of the Holy Cross and the communist authorities in Yugoslavia. Since the person and achievements of sister Amadeja Pavlović are for the most part unknown by the wider public, her biography is quickly sketched out, and accordingly most attention is paid to her service as provincial superior (1943-1955). Following that, a critical analysis is undertaken of her attitudes and actions with regard to her relations to the communist authorities. In the first thematic part the author presents her struggle against the seizure of property from the sisters which they obtained legally, a matter on which she was prepared to compromise with the authorities by surrendering to them a part of the property in order to preserve their main convent and certain other homes. Following this the author deals thematically with Pavlović's struggle against the prohibition of wearing habits to those sisters who were employed in state services, something which she emphatically opposed because there was no legal ground for such a measure. She persisted in this struggle because she saw this prohibition of wearing habits while employed in state service as only one of many attacks of the Yugoslav communists against the Church and the order. Due to her unique qualities, she is an especially distinctive example of the inhuman actions carried out toward the sisters in the Niš hospital, while at the end of the article brief mention is made of some other, minor problems faced by Sister Amadeja.

Key words: Sr. Amadeja Pavlović, provincial superior, confiscation of property, wearing of habits